

УДК 338.2:658.0(477)

*Буняк Н.М., Buniyak N.M.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

**РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ROLE OF THE STATE IN FORMATION OF NATIONAL INNOVATION
SYSTEM OF UKRAINE**

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується перетворенням інновацій на активну рушійну силу та важливий чинник суспільного прогресу. Перехід України на інноваційні засади розвитку обумовлює необхідність створення сприятливих умов для формування національної інноваційної системи як сукупності інститутів державного та приватного секторів, що забезпечують протікання інноваційних процесів в межах країни, зокрема сприяють генеруванню, трансферу та використанню знань, навичок і технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів формування національної інноваційної системи займалися Александрова В. П., Бажал Ю. М., Геєць В. М., Ємельяненко Л. М., Знаменський І. О., Кузьменко О., Лундвалл Б., Нельсон Р., Фріман К. та ін.

Аналіз літературних джерел переконливо свідчить про те, що ряд ключових проблем розвитку національної інноваційної системи в Україні полягає у відсутності теоретико-методологічного підґрунтя інноваційної політики держави, створення якого спроможне забезпечити планомірність, прозорість, передбачуваність, комплексність інноваційної політики, високу індивідуальну результативність її окремих елементів і синегетичний ефект від дій «єдиним фронтом» [6, с. 382]. Багато питань пов'язаних з державним рулювання інноваційного розвитку залишаються невирішеними, а тому існує потреба в подальших дослідженнях у цій сфері.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити роль держави у формуванні національної інноваційної системи, обґрунтувати пріоритетні

напрями державної політики у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція національних інноваційних систем отримала свій розвиток на початку 80-х років минулого століття. Її основоположниками є Б. Лундвалл, К. Фріман, Р. Нельсон, які практично одночасно визначили основи нової теорії інноваційного розвитку та сформували її основні методологічні принципи.

Національна інноваційна система охоплює всю сукупність суб'єктів науково-технічної діяльності в базових сферах економіки і комплекс інститутів правового, соціального, фінансового характеру, що забезпечують реалізацію інноваційних процесів.

Згідно Концепції розвитку національної інноваційної системи України, «національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу» [2].

Національна інноваційна система виконує роль інституціональної основи інноваційного розвитку економіки та створює необхідні умови для провадження наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в країні. Вона формується під впливом сукупності об'єктивних для певної країни факторів, включаючи її розміри, наявність природних і трудових ресурсів, форми підприємницької діяльності, рівень державного регулювання економіки, наявний науково-технічний та інтелектуальний потенціал, рівень економічного розвитку.

Якщо розглядати національну інноваційну систему України, то для неї притаманні такі риси: територіальна розосередженість інноваційних процесів, певна диспропорційність у розподілі інноваційної інфраструктури; зменшення кількості наукових співробітників, що працюють в наукових організаціях, та збільшення їх середнього віку; зниження соціального статусу та престижу працівників інженерних професій, що призвело до зменшення кількості молодих фахівців, які випускаються вищими технічними закладами; еміграція

великої кількості конкурентоспроможних робітників; відсутність зв'язку між наукою та практикою господарювання, формальність наукових досліджень в більшості ВНЗ; відсутність механізмів ефективної реалізації та оцінки ефективності національних науково-технічних програм [3].

Досвід провідних країн світу переконливо свідчить, що формування національної інноваційної системи неможливе без активної участі держави. Варто відмітити, що при переході на інноваційну модель розвитку, потреба в розробці державних важелів стимулювання інноваційної активності не зменшується, а навпаки зростає. На думку вітчизняних вчених, саме «активна роль держави дозволяє здійснювати координацію взаємодії всіх елементів національної інноваційної системи на державному рівні; забезпечувати узгодженість національних, галузевих і регіональних пріоритетів розвитку; забезпечувати концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках» [4].

До основних факторів, які обумовлюють необхідність державного регулювання інноваційного розвитку в Україні слід віднести: слаборозвинутий ринок капіталу; пасивність приватного сектору стосовно інвестування інновацій; низький попит на наукомістку продукцію; дефіцит реальних інвестицій у фінансування нововведень; капіталомісткий характер більшості необхідних для виробничої модернізації високих технологій за недостатньої потужності накопичення приватних капіталів; зв'язок технологічного старіння та деградації з депресією виробництва та інфляцією витрат у процесі розвитку стагфляції; вимоги технологічної конкурентоспроможності виробництв з боку міжнародних ринків [1].

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність», головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентноздатної продукції [5].

Держава, як суб'єкт інноваційної діяльності, розробляє нормативно-правову базу регулювання інноваційних процесів; здійснює підтримку розвитку інноваційної інфраструктури; розробляє та реалізує заходи із стимулювання розвитку інноваційної діяльності; приймає участь у наукових дослідженнях і розробках, при цьому основний акцент робиться на розвиток фундаментальної науки. Розглянемо детальніше кожен з цих напрямків діяльності держави в інноваційній сфері.

Протягом трансформаційного періоду в Україні було прийнято ряд законів, які регулюють інноваційні процеси в економіці країни, затверджено Концепцію розвитку національної інноваційної системи, розроблено Програму розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні.

Однак, їх якість за оцінками експертів, залишає бажати кращого. Значним недоліком нормативно-правової бази України у сфері інноваційної діяльності є поширення практики призупинення дії статей законів у частині фінансування та стимулювання інноваційної діяльності.

Виключно прерогативою держави у сфері формування національної інноваційної системи є активізація процесів розвитку інноваційної інфраструктури. Варто відмітити, що сьогодні в Україні функціонують лише окремі елементи інноваційної інфраструктури: 12 технопарків, 20 інноваційних центрів, 24 інноваційних бізнес-інкубатори, 11 центрів комерціалізації інтелектуальної власності, 15 центрів науково-технічної і економічної інформації [8]. Все це перешкоджає створенню сприятливих умов для налагодження завершеного циклу інноваційної діяльності в економіці та формуванню національної інноваційної системи України.

У чинному законодавстві України визначено досить широкий перелік інструментів стимулювання інноваційної діяльності, до основних з них слід віднести: бюджетне кредитування; відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання в банках (повна чи часткова компенсація відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності, комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за

кредитування інноваційних проектів); пряме фінансування тощо [7].

Незважаючи на задекларовані заходи щодо стимулювання інноваційної діяльності обсяг коштів, які виділяються з державного бюджету на фінансування інноваційних процесів, у структурі джерел фінансування є незначним (близько 2%) і відповідно не може бути стимулом до активізації інноваційної діяльності.

Зазначене вище свідчить, що основними причинами, які стримують інноваційні процеси в Україні, залишаються: безсистемність та непослідовність державних заходів у сфері формування та реалізації інноваційної політики; дефіцит фінансових ресурсів (обмеженість бюджетного фінансування); відсутність тісної взаємодії між наукою, бізнесом та державою.

На нашу думку, основне завдання держави при формуванні національної інноваційної системи полягає в створенні сприятливих умов для співробітництва в системі «наука-бізнес-держави», адже рівень інноваційного розвитку залежить від бажання та можливостей суб'єктів інноваційної діяльності ефективно взаємодіяти між собою. При цьому держава повинна сприяти проведенню фундаментальних досліджень, розробці технологій оборонного характеру, а також формуванню сприятливого інституціонального середовища для інноваційної діяльності.

Відтак державна політика в сфері формування національної інноваційної системи повинна передбачати:

- удосконалення нормативно-правової бази, особливо щодо охорони прав інтелектуальної власності, захисту прав та інтересів учасників інноваційного процесу;

- створення сприятливих умов для функціонування повноцінного ринку інноваційної продукції, на якому був би забезпечений належний рівень захисту інтелектуальної власності;

- удосконалення системи підготовки висококваліфікованих спеціалістів у сфері інноваційного менеджменту, маркетингу інновацій, трансферу технологій, інтелектуальної власності;

–підтримка пріоритетних галузей економіки, в яких реалізуються інноваційні проекти; формування сучасної інноваційної культури як основи для науково-технічного та інноваційного розвитку України;

–забезпечення кооперації та взаємодії учасників інноваційного процесу, з метою формування цілісного «технологічного коридору» – від виникнення нового знання до його використання в практичній діяльності;

–створення сприятливих умов для розвитку інноваційної інфраструктури, налагодження системи прямих зв'язків між науковими організаціями та підприємствами шляхом створення різноманітних організаційних форм інтеграції науки та бізнесу (наукових парків, технопарків);

–розвиток мережі інноваційного консалтингу, зокрема, створення коучинг-центрів, які надавали б інформаційні, консультативні та тренінгові послуги щодо здійснення інноваційної діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, держава відіграє важливу роль у формуванні та функціонуванні національної інноваційної системи. Перехід України на інноваційну модель розвитку потребує здійснення певних організаційних перетворень, вдосконалення державного регулювання інноваційної діяльності у сфері формування відповідного інституційного забезпечення процесу генерування, трансферу знань, навичок та технологій.

Перспективним напрямком подальших наукових досліджень є розробка організаційно-економічного механізму формування національної інноваційної системи України.

Бібліографічний список

1. Знаменський І. О. Необхідність державного регулювання інноваційної діяльності / І. О. Знаменський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_6/36.pdf.

2. Концепція розвитку національної інноваційної системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>

3. Кузьменко О. Особливості національної інноваційної системи України / О. Кузьменко / Всеукраїнська експертна мережа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11144

4. Онікієнко В. В. Проблеми створення національної інноваційної системи: теоретико-методологічний аспект / В. В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко // Український соціум : [науковий журнал]. - 2006. – № 2. - С. 125-133.

5. Про інноваційну діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/main.cgi?nrreg=40-15>

6. Україна у вимірі економіки знань / [Геєць В. М., Александрова В. П., Бажал Ю. М. та ін.] ; за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К. : Основа, 2006. – 592 с.

7. Щодо вдосконалення бюджетно-податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності в Україні : [аналітична записка] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1104/>

8. Щодо державної політики підтримки розвитку інноваційних кластерів у промисловості України : [аналітична записка] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1069/>

Анотація

У статті визначено роль держави у формуванні та функціонуванні національної інноваційної системи. Проаналізовано сучасний стан державної інноваційної політики у контексті формування національної інноваційної системи України. Окреслено основні проблеми, які перешкоджають активізації інноваційних процесів в економіці України. Обґрунтовано необхідність посилення ролі держави під час переходу на інноваційну модель розвитку економіки країни. Наведено рекомендації щодо удосконалення державної політики в сфері формування національної інноваційної системи України.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, національна інноваційна система, державне регулювання.

Аннотация

В статье определена роль государства в формировании та функционировании национальной инновационной системы. Проанализировано современное состояние государственной инновационной политики в контексте формирования национальной инновационной системы Украины. Определены основные проблемы, препятствующие активизации инновационных процессов в экономике Украины. Обоснована необходимость усиления роли государства при переходе на инновационную модель развития экономики страны. Предложены рекомендации по совершенствованию государственной политики в сфере формирования национальной инновационной системы Украины.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, национальная инновационная система, государственное регулирование.

Annotation

In the article the role of the state in formation and functioning of national innovation system is determined. The modern state of innovative policy of the state is analyzed in the context of formation of national innovation system of Ukraine. The basic problems that prevent stimulation of innovation processes in the economy of Ukraine are determined. The necessity of the state's role intensification in the transition to an innovative model of the economy is grounded. Recommendations of improvement of government policy in sphere of formation the national innovation system of Ukraine are offered.

Key words: innovation, innovation activity, national innovation system, government regulation.